

URSZULA JANICKA-KRZYWDA
(1949-2015)

*A jak umrę, to mnie pochowajcie
w macierzance, cetynie, listowiu.
Niech mi grają góralskie tańce,
niech mi księżyc świeci na nowiu.*

(U. Janicka-Krzywda, *Testament*, fragment)

Fot. J. Ceklarz

W słoneczny dzień 31 stycznia 2015 roku na cmentarzu parafialnym w Zawoi pod Babią Górą, dr Urszulę Janicką-Krzywdę – emerytowanego kustosa Muzeum Etnograficznego w Krakowie, etnografkę, folklorystkę, dziennikarkę, zasłużoną dla Zawoi – żegnali liczni mieszkańcy, rodzina, przyjaciele, koledzy muzealni. Zaśpiewał zespół „Juzyna”. Zmarła po nieuleczalnej chorobie 25 stycznia 2015 roku w Krakowie.

Urodziła się 22 maja 1949 roku w Zawoi, ale nie była góralką. Jej ojciec, podpułkownik Zbigniew Janicki rodem z pow. radziechowskiego (dziś Ukraina), był dowódcą strażnicy Wojsk Ochrony Pogranicza w Zawoi, założycielem Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Babiogórskiej. Dziadek, ojciec jej matki Zofii, nadleśniczy Teodor Jäntschke, przybył wraz

z żoną do Zawoi w 1926 roku z Podola. Objął posadę zarządcy lasów należących do PAU, a jako członek Komisji Klimatycznej miał swój udział w rozwoju letniska.

Po zdaniu matury w Liceum Ogólnokształcącym w Suchej Beskidzkiej w 1967 roku, Urszula Janicka rozpoczęła studia na etnografii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UJ. Studia pochłonęły ją bez reszty, szczególnie badania terenowe. Już wtedy, jako dziewczyna z gór, zainteresowania badawcze skierowała na kulturę ludową Karpat i Podkarpacia, szczególnie na kulturę duchową, folklor słowny i muzyczny. Najbliżsi byli jej Górale Babiogórscy, wśród których wzrastała. Pracę magisterską, „Magia handlowa na polskim Spiszu na przełomie XIX i XX wieku”, której promotorem był prof. Mieczysław Gładysz, kierownik Katedry Etnografii Słowian UJ, obroniła w 1972 roku.

1 lutego 1973 roku podjęła pracę w Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce, gdzie pracowała w Dziale Kultury Górniczej do 21 lutego 1982 roku. Zainteresowała ją szczególnie sfera duchowego i religijnego życia górników salinarnych, co zaowocowało publikacjami w „Studiach i Materiałach do Dziejów Żup Solnych w Polsce”.

Mając na uwadze realizację swych dalszych planów naukowych, przeniosła się do Muzeum Etnograficznego w Krakowie i tu 22 lutego 1982 roku rozpoczęła pracę jako kierownik archiwum (obecnie Dział Dokumentacji Kontekstów Kulturowych). Powierzone jej zadanie kierowania archiwum naukowym wymagało gruntownego uporządkowania archiwaliów – pracy rozpoczętej przez jej poprzedników. Wraz ze współpracowniczkami usystematyzowała zbiory, a właściwie zorganizowała archiwum na nowo. Praca żmudna i z pozoru nudna dla osoby obdarzonej żywym temperamentem, stwarzała jednak wspaniałą okazję do przejrzania zawartości tych bardzo cennych i bogatych zbiorów. Urszula Janicka-Krzywda wchodziła w skład komitetu redakcyjnego „Rocznika Muzeum Etnograficznego w Krakowie” (w latach 1994-1998: t. 11-14), w którym również publikowała; tom 15 (2009), pomyślany jako swego rodzaju przewodnik po obfitych i „starożytnych” zbiorach huculskich muzeum, współredagowała z Katarzyną Barańską. W 1991 roku przygotowała w krakowskim Muzeum Etnograficznym dużą wystawę czasową zatytułowaną „Huculsczyzna”, ze zbiorów muzeum, do której wraz z Katarzyną Słabosz-Palacz opracowała kolorowy folder. Według jej scenariuszy powstało kilka wystaw czasowych w krakowskim muzeum, na przykład „Haft – rzemiosło czy sztuka”, „Orawski pielgrzym Ignacy Dziurczak-Brzezowicki”. Kreowała także wystawy w innych instytucjach kulturalnych.

Była członkiem PTL od 1983 roku, w oddziale krakowskim. Nie sprawowała wprawdzie funkcji, ale chętnie wygłaszała odczyty i referaty. Z jej inicjatywy zarząd oddziału PTL powołał w 1992 roku Warsztaty Hafciarskie, przekształcone w Klub Hafciarski, z którego w 2005 roku wyłoniło się nadal czynne Stowarzyszenie Miłośników Tradycyjnego Rękodzieła Ludowego i Artystycznego „Lud-Art” z siedzibą w Muzeum Etnograficznym. Była również krótko prezesem tego stowarzyszenia. Urszula prowadziła kursy i instruktaż haftu, wygłaszała prelekcje, co sprawiało jej wiele satysfakcji i radości. Pracę w muzeum łączyła (1988-1992) z zatrudnieniem w Spółdzielni Pracy Rękodzieła Ludowego i Artystycznego „Makowianka” w Makowie Podhalańskim, w nadzorze etnograficznym. W muzeum pracowała do 31 marca 2005 roku, odeszła na wcześniejszą emeryturę z tytułem kustosa dyplomowanego.

Na emeryturze, od 2008 do 2010 roku, prowadziła wykłady w Instytucie Humanistycznym Państwowej Podhalańskiej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Targu w dwóch specjalnościach: filologia polska i euroregionalistyka, w kilku blokach tematycznych.

Religijność ludowa, w tym przede wszystkim kult Matki Bożej, była jednym z głównych tematów jej pracy naukowej. Pracę doktorską, „Postać Matki Bożej w folklorze słownym polskiego Podkarpacia”, napisaną pod kierunkiem prof. Jacka Kolbuszewskiego, obroniła w 1997 roku na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Wcześniej opublikowała, pod tym samym tytułem, obszerny artykuł w „Naszej Przeszłości” (1993b), a w innych czasopismach liczne teksty, również na podstawie badań na terenie polskiego Podkarpacia, między innymi o legendach apo-

kryficznych o Najświętszej Maryi Pannie, o cudownych wizerunkach Matki Bożej, o Płaczącej Madonnie w folklorze słownym.

Innym tematem, któremu niemal od początku poświęciła uwagę, było zbójnictwo w Karpatach, a właściwie jego mit nawiązujący do indoeuropejskich mitów bohater-skich. Kilka publikacji dotyczyło tematyki huculskiej. Między innymi w obszernym artykule *Huculi jako grupa etnograficzna. Dzieje i charakterystyka badań* (2009) zasygnalizowała zmiany, jakie zaszły w ostatnim półwieczu na Huculsczyźnie, korzystając tu również ze swych obserwacji poczynionych podczas kilku wypraw badawczych.

Zawoja była jej małą ojczyzną, swobodnie posługiwała się gwarą. Zainteresowanie „życiem ludu” wyniosła z domu rodzinnego, a pogłębiła w liceum. Zrekonstruowała strój Górali Babiogórskich na podstawie własnych badań i kwerend archiwalnych, przy współpracy kustosa Zdzisława Szewczyka z Muzeum Etnograficznego w Krakowie i pomocy organizacyjnej lokalnych pasjonatów. Zespół regionalny „Juzyna” w Zawoi, przez nią współtworzony w 1992 roku, w którym nieraz zaśpiewała i zatańczyła, spowodował żywsze zainteresowanie góralskim strojem wśród miejscowych, a nawet rodzącą się nań modę. Sprawowała również opiekę merytoryczną i artystyczną nad innymi zespołami regionalnymi prezentującymi folklor babiogórski. Opracowała w 1984 roku, we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Bielsku-Białej, wstępną koncepcję niewielkiego skansenu budownictwa ludowego w Zawoi i była autorką projektu jego aranżacji; skansen został zrealizowany. W 1995 roku przygotowała stałą ekspozycję etnograficzną Babiogórskiego Parku Narodowego w Zawoi, „Kultura ludowa Górali Babiogórskich”. W 1996 roku opublikowała katalog zbiorów etnograficznych Parku.

W pierwszej, obszernej *Monografii Zawoi*, opracowanej pod jej redakcją, a wydanej staraniem Urzędu Gminy z okazji obchodów 350-lecia wsi, po raz pierwszy opublikowała tekst *Górale Babiogórscy jako grupa etnograficzna* (1996b), a także artykuły o stroju Babiogórców, miejscowej kulturze społecznej i duchowej. Redagowała również w latach 2004-2010 wydawany przez Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich „Rocznik Babiogórski” (t. 6-7, 9-12), któremu zapewniła wysoki poziom merytoryczny. Opracowała dwa biogramy zawojan do słownika biograficznego *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne* (Franciszek Gazda, t. 3, 2010; Alojzy Cybulski, t. 4, 2014).

Podjęła inicjatywę dyrektora Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie, Jerzego Kapłona, redagowania w ramach serii wydawniczej „Biblioteka Górską” cyklu monografii grup etnograficznych górali polskich. Dwoch monografii: *Kultura ludowa Górali Babiogórskich* (t. 12, 2010) i *Kultura ludowa Górali Orawskich* (t. 15, 2011) była również współautorką. Pod jej redakcją ukazały się dalsze tomy dotyczące kultury ludowej: *Górali Spiskich* (t. 19, 2012), *Górali Zagórzańskich* (t. 23, 2013) i wspólnie z Katarzyną Ceklarcz, *Górali Pienińskich* (t. 24, 2014).

Dr Urszula Janicka-Krzywda pozostawiła ogromny dorobek piśmienniczy. Pracowała niemal do końca swych dni. Pełny wykaz publikacji nie jest jeszcze opracowany; obejmuje ponad 40 tytułów pozycji zwartych. Warto tu wymienić *Patron – atrybut – symbol* (1993a); *Zwyczaj, tradycje, obrzędy* (2013); leksykon, napisany

wspólnie z Katarzyną Ceklarz, *Czary góralskie* (2014), zawierający blisko 250 haseł. Niektóre publikacje to materiały szkoleniowe dla przewodników górskich, inne to przewodniki dla pielgrzymów do miejsc kultu. Opublikowała ponad 1200 artykułów naukowych, popularnonaukowych, w tym wiele rozmaitych tekstów dziennikarskich o charakterze krajoznawczym. Współpracowała z czasopismami krajoznawczymi (m.in. „Wierchy”, „Tatry”, „Hale i Dziedziny”, „Gazeta Górská”). Pisywała do gazet i czasopism katolickich. Uzdolniona literacko, wykorzystywała w swych zbeletryzowanych utworach pisanych prozą i wierszem (dwa zbiory wierszy: 1983, i pośmiertnie, 2015) wątki zaczerpnięte z karpackiego folkloru słownego.

Dr Urszula Janicka-Krzywda była członkiem Krajowej Komisji Artystycznej i Etnograficznej Fundacji CEPELIA Polska Sztuka i Rękodzieło, członkiem i przewodniczącą jury wielu przeglądów i konkursów folklorystycznych, w tym Międzynarodowego Festiwalu Ziemi Górskich w Zakopanem, Festiwalu Górali Polskich w Żywcu, Karpackiego Festiwalu Dziecięcych Zespołów Regionalnych w Rabce. Pracowała na rzecz regionalnych stowarzyszeń i ośrodków kultury, przede wszystkim dla Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich, Towarzystwa Miłośników Ziemi Suskiej, współpracowała także z Muzeum – Orawskim Parkiem Etnograficznym w Zubrzycy Górnej. Nawiązała współpracę z Parkami Narodowymi – ze wspomnianym Babiogórskim, następnie Gorczańskim, Ojcowskim i Tatrzańskim. Była członkiem PTTK, a od 1981 roku przewodnikiem beskidzkim.

Wygłaszała liczne odczyty i prelekcje w kołach i klubach turystyczno-krajoznawczych, w domach kultury i podczas regionalnych imprez (np. Jesień Babiogórská) oraz pogadanki radiowe. Prowadziła zajęcia dla nauczycieli w ramach tak zwanej ścieżki regionalnej, a na kursach dla przewodników – do 2013 roku – wykłady z zakresu etnografii Karpat. Jakże barwnie opowiadała o swych badaniach terenowych w kraju i za granicą, na przykład o wielokrotnych wyprawach na Huculszczyznę, na Słowację, w góry Rumunii, czy o podróżach do różnych krajów Europy, z których przywoziła ciekawe, nie pozbawione humoru, spostrzeżenia i obserwacje. Posiadła sztukę klarownego, a przy tym barwnego wykładu. Z łatwością i przyjemnością opracowywała publikacje popularyzatorskie, rzetelne merytorycznie, wykorzystując materiały pozyskane w czasie wieloletnich i rozległych badań terenowych. Pracę popularyzatorską w dziedzinie etnografii, pozornie tylko łatwą i nie zawsze docenianą, traktowała jako swego rodzaju misję. Obdarzona urodą i urokiem osobistym, łatwością nawiązywania kontaktów i kreatywnością (to jej: „mam pomysł!”), konsekwentnie dążyła do realizacji swych zamierzeń. Praca zawodowa, naukowa, pisarska stała się jej hobby.

Za swą wybitną działalność otrzymała w 2013 roku: Nagrodę im. Oskara Kolberga, Nagrodę Województwa Małopolskiego im. Romana Reinfussa i odznakę honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej”. W 2001 roku otrzymała Złoty Krzyż Zasługi. W 1995 roku nadano jej odznakę „Zasłużony Działacz Kultury”. Obdarzona godnością honorowego obywatela Zawoi, została także wyróżniona przez Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich „Laurem Babiogórskim” stopnia podstawowego (2000), a następnie „Laurem Babiogórskim za szczególne zasługi” (2002). W 2007 roku otrzy-

mała Nagrodę Starosty Suskiego „Za osiągnięcia w dziedzinie twórczości artystycznej, upowszechniania kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego”.

Wraz z poślubionym w 1973 roku Piotrem Krzywdą, archeologiem, z zawodu pedagogiem, przewodnikiem beskidzkim, autorem przewodników turystycznych i urokliwych fotografii o tematyce górskiej, tworzyli znakomicie współpracującą parę, połączoną wspólną pasją krajoznawczą i umiłowaniem gór.

Anna Spiss

WYBRANE PRACE URSZULI JANICKIEJ-KRZYWDY

- 1981 *Postać błogosławionej Kingi w legendzie ludowej*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce” 10, s. 153-178.
- 1993a *Patron – atrybut – symbol*, Poznań: Pallotinum.
- 1993b *Postać Matki Bożej w folklorze słownym polskiego Podkarpacia*, „Nasza Przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce” 79, s. 5-49.
- 1995 *Przejawy i przemiany religijności ludowej we współczesnej kulturze wsi podkarpackiej*, w: R. Kantor, W. Kołodziej (red.), *Ogród spustoszony. Kontynuacja i zmiana w kulturze współczesnej wsi polskiej. Materiały I Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 20-21 kwietnia 1995 roku w Krakowie i Zubrzyca Górnej*, Kraków: Instytut Etnologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Zakład Filozofii Przyrody i Kultury Wsi Akademii Rolniczej w Krakowie, Zakład Socjologii i Rozwoju Wsi Akademii Rolniczej w Krakowie i in., s. 73-83.
- 1996a *Elementy bohaterskie w karpackim micie zbójnickim*, w: J. Kolbuszewski (red.), *Góry – literatura – kultura 2*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 63-69.
- 1996b *Górale Babiogórscy jako grupa etnograficzna*, w: U. Janicka-Krzywdą (red.), *Monografia Zawoi*, Kraków, Zawoja: Forma, s. 167-171.
- 2009 *Huculi jako grupa etnograficzna. Dzieje i charakterystyka badań*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie” 15, s. 9-54.
- 2013 *Zwyczaje, tradycje, obrzędy*, Kraków: Wydawnictwo WAM Księży Jezuitów.
- 2014 (wspólnie z Katarzyną Ceklarz), *Czary góralskie. Magia Podatrza i Beskidów Zachodnich*, Zakopane: Tatrzański Park Narodowy.